

כ"א חשוון תשנ"א
26.10.90

משנה תורה - הצד השני של התורה

סימן 151

בין ספר דברים לשאר החומשים

1 ספר דברים נפתח במילים: "אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל". פסוק זה, המשמש ככותרת לספר כולו, מצביע על העובדה כי הוא בנוי למעשה כנאום אחד ארוך של משה. לעומת שלושת החומשים הקודמים, בהם הפסוק הנפוץ היה: "וידבר ה' אל משה לאמר", בספר דברים פסוק זה כמעט ולא מופיע. בחומש דברים, משה הוא המדבר כביכול מעצמו, ולא כדוברו של הקב"ה.

6 ספר דברים מכונה גם 'משנה תורה'.¹ לכאורה, משנה הוא מלשון שנים, לשון חזרה ושינון, אולם אין בכך כדי להסביר מדוע מופיעים בספר חידושים רבים ומצוות חדשות שטרם הופיעו עד כה. יתר על כן, גם בתיאור המאורעות שכבר התרחשו וסופר עליהם בחומשים הקודמים אנו מוצאים הבדלים רבים.

11 נראה שלאור זאת, מסביר המהר"ל (תפארת ישראל פרק מג) כי ספר דברים מכונה 'משנה תורה' לא מלשון שינון וחזרה, אלא מלשון צד שני - בחינה שנייה. כלומר, ישנן שתי בחינות לתורה: בחינה אחת - בראשית, שמות, ויקרא ובמדבר. ובחינה שנייה - ספר דברים. אלה שני צדדים של אותו מטבע.

16 למתן תורה, כמו לכל נתינה, יש שני צדדים - נותן ומקבל, ועל המקבל להיות ראוי ומסוגל לקבלה. שהרי אין זו נתינה המסתכמת בהעברת חפץ מיד אחת לשנייה, נתינת התורה היא אירוע מהותי מאין כמותו ומכאן גם המורכבות המלווה אותו.

החורין - גשמת אפו של הבורא היא, מלאה היא ברצונותיו ובמחשבותיו, וכיצד נוכל אנו, בני אדם יצירי חומר, לקבלה?

ימין ח'

21 בסוף ספר דברים מתוארת נתינת התורה לעם ישראל: "ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וחיטע. מחר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו" (דברים לג, ב). התורה נותנת מימינו של הקב"ה, זהו עניין עקרוני. אך מהי ימין ח'?

26 מטביר חרב קוק כי ימין ח' היא: "יסוד המגמה של כל ההווה כולה, כי עולם חסד יפגח" (עולת ראיה א, עמ' קנז). החסד הוא היסוד לכל בריאת העולם ולכל פעולה אלהית פליטנו. לקב"ה אין כל הכרח לברוא את העולם או לפעול בו, סיבת בריאתו היא חסד חומשי מכל הכרח. יד ימין מבטאת אצל רוב בני האדם את החופש לפעול, מול יד שמאל חמוגבלת יותר. חירות העשייה והיצירה מתבטאת ביד ימין. אלא שמול ימינו הנדויבה של הבורא, עומד עולם המוגבל מלהכיל את החסד האלהי, ועל כן: "נותן חקב"ח כח בצדיקים לקבל טובתן" (סנהדרין ק ע"ב). יחד עם הנתינה, ישנה דאגה אלוהית לחרוץ את יכולת הקיבול מצדנו.

36 גם במתן תורה התיר הקב"ה את מוגבלות האדם. לא רק שתורת חסד ניתנה בעולם, אלא קיימת גם האפשרות לקבלה! זהו "בכח גדולת ימיןך תתיר צרורה", יד ימין ויתרה את מלוא כוחה והתירה לחופשי את כלי הקיבול הצרים.² יחד עם מתן התורה נחשף גם כוח הקבלה של עם ישראל.

שני צדדים אלה באים לידי ביטוי בשני חלקי התורה. ארבעת הספרים הראשונים עוסקים בתיאור התורה מצד הנותן, מצד הקב"ה, ואילו ספר דברים מתאר את אופן קבלת התורה מצד ישראל, מצד הנפשות הלומדות את התורה ומסוגלות להכילה. וזהו חזר חשני של התורה - 'משנה תורה' המאבחן את זהות המקבל.

"חואיל משת גאר את התורה"

באמצעות משה, מקבל התורה, מתבארת משמעותה של הקבלה, מה היא אמורה לחולל וביצד היא נרקמת בחיי האדם. מאחורי הקלעים, הקב"ה מדבר, אך לשון

הספר משקפת כביכול את דברי המקבל, משה עצמו, המסביר ומתאר מה הם חיינו כעם מקבל תורה.

משנה תורה היה מדבר משה מעצמו, כמו השליח שמדבר

כאשר צווה לו המשלח. (תפארת ישראל פרק מג)

ספר דברים נכתב בסגנון מיוחד, כאילו אין הקב"ה נוטל חלק בכתיבתו. לכן, גם האירועים שאירעו בעבר מתוארים בו באופן שונה. כעת הנושא הוא העם, כפי שהסיפור התרחש מצדו.

כך, למשל, קיימות גרסאות שונות לעניין שליחת המרגלים, ספר במדבר מול ספר דברים. בספר במדבר מצווה ה' את משה: "שֶׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים" (במדבר יג, ב), ואילו בפרשתנו נאמר: "וְשִׁלַּחְהָ אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ", כאילו היה זה פרי יוזמתנו. אולם, אין זו סתירה, אלו שתי בחינות מקבילות של תיאור רצון ה' מצד אחד, ותיאור רצון העם מצד שני.

מבוא לחיי מדינה בארץ

את ספר דברים, פותחת כמובן פרשת דברים. בפרשה זו מתוארים אירועים נוספים שכבר תוארו בחומשים הקודמים: מינוי השופטים שהופיע כבר בפרשת יתרו, איסור הלחימה עם מואב ומלחמת סיחון ועוג שנזכרו בפרשת חקת ועוד. מדוע בוחר משה להזכיר בפתח דבריו דווקא אירועים אלה?

נראה, שהמכנה המשותף בין האירועים הללו הוא סוגית המנהיגות, סדרי שלטון מלכותיים והטלת הסמכות. ספר דברים נפתח בתיאורים מתקופת המדבר, ממש טרום הכניסה לארץ, בהם ניכרת התנהלות של עם המסדר את מערכת המשפט הייחודית לו ונלחם את מלחמותיו בעצמו. יש לפנינו עם בעל ישות העומדת בפני עצמה, ולא רק הנהגה אלהית חד-צדדית ממרומים.

ספר דברים יפרוש בפנינו את הפרופיל של עם ישראל, באמצעות הדגשת נושאים שונים שיבליטו את תכונותיו ורצונותיו.

ו[אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל במדבר בערבה מול סוף וגו' (א, ב). ברש"י, לפי שהן דברי תוכחות וכו', לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז, מפני כבודן של ישראל.

ואפשר להוסיף עוד טעם למה הזכיר ברמז. דבגמרא (יומא פ"ו ע"ג) נחלקו, אם המתודה צריך לפרט את החטא, כדכתיב (משלי כה, יג), מכסה פשעיו לא יצליח, או דאין לו לפרט חטאיו, דכתיב (מלאכי ג, ב), אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, ואסור לו לגלות חטאיו. ולפי"ז יש לומר, דברוב חכמתו הקודמת ליראתו, קיים משה רבינו בזה ירא שמים יוצא ידי שניהם, ועשה דרך פשר לצאת שתי הדיעות, שפירט החטא אך הזכיר ברמז, ובוזה גלה טפח וכיסה טפחיים, ונתקיימו שתי המקראות.

וחא דהקדים תוכחתו למשנה תורה, דכתיב (מלאכי ג, טו), ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי, ואין ראוי ללמוד תורה עם רשע, ומשום הכי, כשבא משה לחזור ולבאר כל התורה לישראל, הוכיח בדברים, כדי לעוררם ולהחזירם בתשובה, ועל ידי זה יהיו ראויים ללמוד תורה.

1 "ולבן וחצרות ודי זהב" (דברים א, א). לדעת רש"י, אלו דברי תוכחות לעם ישראל "ומזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל"; ו"די זהב" רומז לעגל הזהב.

6 "מאי 'ודי זהב'? אמרי דבי ר' ינאי, כך אמר משה לפני הקב"ה, רבש"ע, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די, הוא גרם להם שעשו את העגל. משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס של מעות על צווארו והושיבו על פתח בית זונות, מה יעשה הבן ולא יחטא?" (ברכות לב ע"א).

11 פשטות המשל מלמדת שהגורם לחטא העגל היה ריבוי הממון. אך הרב סולובייצ'יק זצ"ל הרחיב את המשל לגלות מצרים בכלל, שע"י שהושיבם על פתח בית זונות, נטמאו בטומאת מצרים (הרי קדם ח"ב, עמ' רכא). ואמנם הנמשל דומה למשל, אלא שהמשל עצמו "תמוה טובא" - איזה אבא יעשה כן לבנו, שואל הרב, ואיך הניחם הקב"ה בגלות טמאה כזאת?!

16 תשובתו של הרב, שמצרים הייתה אז המלכות המושלת בכיפה, והייתה ידועה בחכמיה ובמדעניה, וכמ"ש הכתוב "ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים" (מל"א ה, י).

4 כשנתבונן במהלכי ההיסטוריה נבחין שמאז ומעולם גלו ישראל למדינות שנחשבו לפסגת החכמה, המדע והתרבות האנושית, כמו יוון, בבל ורומי, ובימינו גרמניה. והלא דבר הוא, מדוע הגלה הקב"ה את ישראל דווקא למקומות כאלה? אלא שצפה הקב"ה שאפשר שתתגנב מחשבה אצל היהודים, שאמנם לעם ישראל יש תורה, אך גם לעמים אחרים יש חכמה, תרבות ונימוסים, שהרי גם להם יש בית נבחרים, קונגרס, פרלמנט ורייכסטאג, שדואגים שחיי האומה יתנהלו בסדר ומשטר, ומה, א"כ, מעלת תורתנו על חוקיהם? משום כך הגלה הקב"ה את ישראל דווקא למקומות המתורבתים ביותר, כדי שניווכח מהי תורה שלנו ומהי תרבות הגויים.

31 בזה ביאר הרב סולובייצ'יק את המקרא בתחילת ספר שמות "ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. ויפן כה וכה וירא כי אין איש. ויך את המצרי ויטמנהו בחול" (שמות ב, יא-יב). ויש לדקדק, שבתחילה כתב "וירא איש מצרי", ואילו בסוף כתב "ויך את המצרי", והשמיט את הנושא "איש". אלא הכתוב עצמו מפרש, שבתחילה חשב משה את המצרי לאיש מלומד בתרבות ונימוסים, אך כשראה אותו מכה באכזריות, "ויפן כה וכה וירא כי אין איש", הוא לא ראה בו שום אנושיות, אלא חיה בעלת שתי רגלים המכה ודוחפת כל העומד בדרכה, וע"כ נאמר שהכה את המצרי ולא איש מצרי.

41 לפיכך הגלה הקב"ה את ישראל דווקא למקומות כאלה, כדי שנראה את הקלקול והתיעוב שיש בתרבויות אלו, שאין להם תורה מן השמים. ברם יש בזה גם לימוד זכות על ישראל, שכתוצאה ממהלך אלוקי זה, שהיה לתועלתם של ישראל, נדבק בהם משהו מטומאת מצרים ומזוהמתה, ועשו עגל.

על ההכחנה שבין המוסריות הטבעית של אומות העולם, לזו האלקית שבתורה שקיבלו ישראל מן השמים, כבר עמדנו במאמרים קודמים (ע' למשל פ' בא במאמר על המצה והאפיקומן). נצרך הפעם את דברי האור החיים והרב קוק זצ"ל בעניין.

על הפסוק "ויברא אלקים את האדם בצלמו, בצלם אלקים ברא אותו" (בראשית א, כז), כתב האור החיים: "עוד ירצה לומר, כי ברא האדם בשני צלמים. הראשון, צלם הניכר בכל אדם, ואפילו בבני אדם הרקים מהקדושה, אשר לא מבני ישראל המה. ועליהם אמר בצלמו, פירוש, של הנברא (בניגוד לצורת בעלי החיים). והשני, הם בחינת המאשרים, עם ישראל, נחלת שדי. כנגד אלו אמר 'בצלם אלקים' בראו. הרי זה בא ללמדנו כי יש בנבראים שני צלמים: צלם הניכר, וצלם אלקים רוחני נעלם, והבין" (אור החיים, שם).

וכך כתב הרב קוק זצ"ל בריש ספרו 'מוסר הקודש'. "המוסר של חול איננו עמוק, ואינו נכנס בפנימיות הנשמה. ואעפ"י שהאדם נמשך אחריו לטובה, ע"י שמכיר את היושר שיש בדברי הגיון, אין להדרכה זו תפיסה עומדת בפני ההסתערות של תאוות שונות, כשהן מתעוררות בחזקה. וק"ו שאין ביד מוסר רפוי כזה להדריך את הכללות, את הציבור האנושי בעומקו והיקף גודלו, לחדור אל הנשמה, ולהפוך אל האדם הכללי והפרטי לב בשר תחת לב אבן. לא יש עצה אחרת כי אם שיהיה מודרך עפ"י המוסר האלקי" (אוה"ק ח"ג, עמ' ב). וע"ע מלבי"ם בראשית כ, יא, שסיים שם דבריו בזה הלשון: "המוסר לבדו ונימוסים שכליים לא יעמדו בפני זרועות התאוה".

הבנה מחודשת בניסיון העקדה כתב הרב נחום אליעזר רבינוביץ שליט"א, ראש ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים: הנביא מוכיח את בני דורו "יען אשר עזבוני... ומלאו את המקום הזה דם נקיים..."

לשורף את בניהם באש עלות לבעל, אשר לא צויתי, ולא דברתי ולא עלתה על לבי" (ירמיהו יט, ד-ה). חז"ל דרשו "אשר לא צויתי" - זה בנו של מישע מלך מואב... ולא עלתה על לבי" - זה יצחק בן אברהם" (תענית ד ע"א). יש מן ההפתעה בהשוואה בין מלך מואב לאברהם אבינו. חז"ל הבהירו את העניין. "ולא עלתה על לבי" - זה מישע מלך מואב, שכתוב בו, בשעה שנפל ביד מלך ישראל: זיקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה" (מל"ב ג, כז). מי גרם למישע שיקריב את בנו? על שלא היה בן-תורה, שאילו היה קורא בתורה לא איבד את בנו" (תנחומא בחוקותי ה, א).

אף אברהם אבינו גילה כאן צייתנות מוחלטת, אך זה לא עלה בלבו של רבש"ע, שיקריב את בנו, שהרי "הקטן שבצאצאיו, ילד הלומד בבית הספר, יודע שכתוב "לא תעשה כן לה' אלקיך, כי כל תועבת ה' אשר שנא עשו לאלקיהם, כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלקיהם (דברים יב, יא)". מה הייתה א"כ המטרה בניסיון זה? "לא רק לבחון את אמונתו של אברהם, אלא גם ללמדו, שגם כדי לקלוט את האמת שבנבואה, יש צורך בתורה. מדוע עשה לו הקב"ה את זה? כדי שאברהם יבין שאי אפשר לסמוך על מוסר

טבעי ושכל אנושי בלבד, אלא צריך גם תורה. אין תורה אלא בהתגלות נבואית לעם ישראל כולו, ולא בהתגלות אנושית לנביא" (מסילות בלבבם, הרב נחום אליעזר רבינוביץ, עמ' 85-80).

מספרים, שבהיותם באושוויץ שאל יהודי את האדמו"ר מקלויזנבורג: "גו רבי, האם אתה עדיין מאמין ב'אתה בחרתנו'?", ענה לו הרבי: "כשאני רואה את הגרמנים, אני מאמין בזה יותר מתמיד".

איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם (דברים א, יב).

הקשה רש"י (לעיל פסוק ט), אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את היס והוריד את המן והגזיז את השליו, לא היה יכול לדונם. ואם כן צריכים להבין למה אמר 'איכה אשא לבדי' וגו'.

איתא במשנה (יומא נב, ב) שביום הכפורים היה מתפלל הכהן גדול תפלה קצרה בבית החיצון. ובגמרא

(שם נג, ב) מפרש מאי מצלי וכו', ולא תכנס לפניך תפלת עובדי דרכים. ונתקשו המפרשים, מאי אולמיה של תפילת עובדי דרכים, עד שבכדי לבטלה הוצרך להתפלל על זה האדם הכי מקודש בזמן הכי מקודש ובמקום הכי מקודש.

איתא בספרים הקדושים שהעבודה של שלש השבועות בין שבעה

עשר בתמוז לתשעה באב, נרמזת בתיבה הראשונה של שלש ההפטרות שאנו קורין בשבתות אלו והם: דברי, שמעו וחזון. וצריכים לדעת על איזה עבודה רומזים, ואיך מתקנים על ידי עבודה זו חורבן בתי המקדש אשר עליהם אנו מתאבלים בימים אלו.

ובאופן פשוט נראה, שמאחר שנחרב בית שני עבור שנאת חנם, על

כן עלינו לתקן זה על ידי הזהירות משנאת חנם. והרמז של ההפטרות מורה לנו שענין זה אמור להתבצע בשלשה שלבים, השלב הראשון הוא 'דברי', שנזכר מלדבר לשון הרע על שום יהודי. השלב השני הוא 'שמעו',

שלא די שלא נדבר רע על יהודי אלא גם נזהר מלשמוע שום דבר רע על יהודי. והשלב השלישי הוא 'חזון', שלא די שלא נדבר ולא נשמע דבר רע על יהודי, אלא גם לא נראה שום רע בשום יהודי, כי נדון כל אדם לכף זכות וממילא לא נראה בהם כי אם טוב. ומכיון שזהו החיוב שלנו בימים אלו, רחש לבי דבר טוב, להתבונן בשבח עם קדוש, ונפשי נועם עליהם תדרשי.

הנה אמרו חז"ל (יומא ט, ב) שמקדש ראשון חרב בעיקר מפני עבודה זרה, ומקדש שני חרב משום שנאת חנם. עוד מצינו בנביא (ירמיה ט, יא-יב) "על מה אבדה הארץ וגו' ויאמר ה' על עזבם את תורת". נמצא שנחרבו בתי

המקדש מפני שהרסנו שלשה עמודי העולם, תורה, עבודה וגמילות חסדים. תורה - על עזבם את תורת. עבודה - בעוון עבודה זרה שהיא היפך עבודת ה', וגמילות חסדים - בעוון שנאת חנם שהיא היפך גמילות חסדים. ונראה שאם נתבונן קצת, נווכח שאכן מצטיינים בני ישראל בתורה, עבודה וגמילות חסדים באופן שבאמת ראויים הם כבר לבנות בית המקדש השלישי.

הבה נתבונן תחילה כמה טירחה משקיעים ישראל בעבודת ה' שלהם. קמים בבקר השכם להתפלל תפלה בצבור, ויש מהם שמשכימים עוד יותר בכדי לקבוע עתים לתורה. כמה מטריחים עצמם על המחיה ועל הכלכלה כדי שיוכלו לשלם עבור חינוך על פי תורה לבניהם ולבנותיהם, וכדי שיוכלו לשלם עבור אוכל כשר ועבור קיום המצות כמו צרכי פסח וארבעת המינים.

כמה מטריחים את עצמם לעמוד ולהתגבר על נסיונות הזמן, שמיומת עולם לא היו כמותם. כמה מטריחין הנשים את עצמן להכין צרכי שבת וצרכי יום טוב, ומדי יום ויום לגדל משפחות ברוכות ילדים על דרך התורה והיראה וכו' וכו'. ונראה שעל אלה וכאלה מכריז משה בענוותנותו ואומר 'איכה אשא לבדי טרחכם', איך ראוי אני להיות מנהיגם של טרחנים קדושים כאלו.

אבל עוברי דרכים, דהיינו אנשים
העומדים ומסתכלים על כלל
 ישראל מן החוץ, אינם מבינים. כי
 רואים איך בני ישראל מטריחים את
 עצמם כל כך בכדי לחיות חיי יהודי.
 ואיך מוציאים כל כך ממון לחינוך
 הבנים, ואיך מטריחים הנשים את עצמם
 עם כל כך ילדים. וכן רואים את המשא
 של הצרות שנושאים הצבור עבור
 החולים והאורחים והעניים. וגם רואים
 את כל המחלוקת הנמצאת בכלל
 ישראל. והאנשים העוברי דרכים הללו
 מבקשים מהשי"ת שיופסק המט"ר,
 שיופסק מ'שאכם, ט'רחכם ריבכם, כי
 להם נראים הדברים כדברים רעים,
 בזמן שבאמת אין לישראל זכויות יותר
 גדולות מאלו.

ועל כן, כשרוצה הכהן גדול לעורר את
 זכות ישראל ביום הכפורים במקום
 הקודש, מתפלל תפילה קצרה שלא
 תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים, אלא
 אדרבה תתעורר זכות המט"ר, זכות
 משאכם טרחכם ריבכם, שהרי באמת
 דוקא עבור דברים אלו ראוי לומר 'מי
 כעמך ישראל גוי אחד בארץ'.

יהי רצון שנוכה לדבר, לשמוע ולראות
 אך טוב על ישראל, ובזכות זה נוכה
 לבנין בית המקדש השלישי בביאת
 משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

השתא נתבונן בהגמילות חסדים של
 כלל ישראל. מי כעמך ישראל
 שנושאים כל אחד את משאו של הזולת.
 כל ישראל מרגיש צרת אחיו, דאגתו
 ושמתו. ומי גוי גדול אשר לו ביקור
 חולים, חברה קדישא, חברת הצלה,
 גמ"חים, הכנסת אורחים, קופות צדקה
 להכנסת כלה, למעות חטים, לתומכי
 שבת וכו' וכו'. ונראה שעל אלה וכאלה
 מכריז משה בענוותנותו ואומר 'איכה
 אשא לבדי משאכם', איך ראוי אני להיות
 מנהיגם של עם קדוש שנושאים כל אחד
 את משא זולתו באופן נורא כזה.

ובן הדבר בעמוד השלישי עמוד
 התורה, אם רק נתבונן נראה שאין
 עם ישראל שיש להם כל כך ישיבות,
 כוללים ובתי מדרשות שיושבים בהם
 זקנים עם נערים, לומדים ובעלי בתים,
 ועוסקים בתורת ה' יומם ולילה. וכל כך
 גדלה אהבת התורה ואהבת האמת עד
 שמוכנים ישראל ללחום מלחמתה של
 תורה איש בבנו ובאחיו. וכל מחלוקת
 הנמצאת בישראל היא מחלוקת לשם
 שמים, למען התורה ולמען האמת. ועל
 אלה וכאלה מכריז משה בענוותנותו
 ואומר 'איכה אשא לבדי ריבכם', איך
 ראוי אני להיות מנהיגם של עם קדוש
 המריבים במלחמתה של תורה למען
 בקשת האמת.

Sparks of Chasidus

For a Jew, interaction with the physical world involves sifting out the sparks of goodness hidden within physicality (known as the process of *birurim*, or "refinement"), without becoming enticed and drawn in by physicality. Our daily interaction with the world is thus a form of "war" against the superficial, profane appearance of the world, in an attempt to "conquer" it for the side of holiness.

Some parts of this world, however, are simply too low to be "conquered" or spiritually refined, since their non-Godly *venéer* is too thick. Such things should be avoided by a Jew, as there is no chance of a successful conquest.

How then are these parts of the world to be refined?

Rashi teaches us: "The Jewish people were unable to take the land [of the Avim] away from them"—because the Avim were too spiritually debased for the Jewish people to refine—"So, I brought the Kaftorites against them....Now, you are permitted to take [the land of the Avim] from [the Kaftorites] possession" (See Classic Questions).

In other words, when the Jewish people follow God's will, the non-Jewish world will assist in the task of global spiritual refinement, by preparing parts of the world for a spiritual conquest—parts that the Jewish people cannot elevate directly.

(Based on *Sichas Shabbos Parshas Devarim* 5744)

נראה לפרש הפלוגתא עפ"י מה ששמעתי
ביחוד מכ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה
בענין הצומות, על פי מה שהגיד הקדוש הרבי
מלובלין זצלה"ה בפסוק (נחום א') לא תקום
פעמים צרה, כי כל הנסים שנעשו לישראל
נעשה רושם באותו זמן, ובכל שנה כשמגיע

הזמן הזה מתעורר הנס בצד מה, כענין פסח
ושאר המועדים שמתעוררים האורות שהיו אז
בשעת הנס, אך הצרות ר"ל לא נשאר מהן
רושם בזמן, וזהו לא תקום פעמים צרה, שכן
הצרה אינו נשאר רושם בזמן לפעם אחרת.
עכ"ל. אך לפי זה צריך להבין מהו ענין הצומות
שבכל שנה בזמן הזה, וי"ל דהנה אז באותן
הצרות נטלו ישראל הפוכי על כל עונותיהם
והצרות היו להם לכפרת עון עד שנעשו נרצים
לאביהם שבשמים, וע"כ אמרו ז"ל (יומא נ"ד)
כשנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין
זה בזה, אף שבזמן שאין עושין רצונו של מקום
הפכו פניהם זה מזה (ב"ב צ"ט). מ"מ אז
היו מעורין מחמת שנעשין אז רצוין, וריצוין
זה נשארה ממנו רשימה לדורות בכל שנה
בזמן הזה, אבל ידוע שלכל דבר ולאורות
הבאין מן השמים צריכין למטה מעשה שיהי'
כלי להכיל, וכמו הנשמה שמן העליונים אי
אפשר לה להיות למטה בלתי גוף שנושא
אותה, ע"כ תקנו ז"ל הצומות שיהיו כלים
להכיל את הריצוין והאורות, מעין או שהצרות
היו כלים לריצוין. עד כאן דבריו הקדושים
ודפח"ח:

והנה ידוע דבשבת בא האור בלי כלים, וע"כ
אין במצוות שבת עשי'. וכמו שהגיד
כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה הטעם דאין בנין
ביהמ"ק דוחה שבת, שענין ביהמ"ק להיות
כלי להשראת השכינה ובשבת אין נזקקין
לכלים, ומה"ט שבת לאו זמן תפילין, עכדה"ק.
ולפי זה י"ל דהיינו טעמא דרבינו בט"ב שחל
להיות בשבת הואיל ונדחה ידחה, כי מה שאין
צריך בשבת להתענות אף שזוכין בשביל
התענית לתוספת ריצוין כנ"ל, הטעם מפני
שבשבת א"צ לתענית שיהי' כלי לריצוין, כי
זוכין לריצוין בלי שום כלי, ומאחר שכבר
זכינו לריצוין למה לנו עוד להתענות למחר,
ע"כ מסביר רבי הואיל ונדחה ידחה, אבל לא
הודו לו חכמים, וטעמם דהנה ידוע בהפרש
הנשמה היתירה של שבת משל יו"ט, דשל
שבת מסתלקת במוצ"ש אבל של יו"ט נשארת,
והטעם חגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה משום
דבשבת אין בה תפיסת יד אדם אלא קביעא

וקיימא, אבל יו"ט דבי דינא מקדשין לי'
הוא של האדם עצמו על כן אינו מסתלק,
וידוע עוד טעם הרמב"ן שאין מברכין על
הבשמים במוצאי יו"ט משום שאין הנשמה
היתירה של יו"ט מסתלקת, וע"כ י"ל דה"ט
דחכמים לא הודו לרבי, משום דכן נמי רושם
הריצוין של ט"ב שזכינו לו בשבת בלי כלים,
רק בשבת אין צריך לכלים ובהסתלקות השבת
מסתלק נמי רושם הריצוין באשר אין לה כלים,
לזה תקנו תענית ליום המחרת שיהי' כלי
לרושם הריצוין כנ"ל:

קרא עלי מועד

ועל פי האמור שיש קשר איתן בין הקב"ה לכלל ישראל, עד שכאשר
ישראל בצער גם הוא ית' מצטער עמהם, נוכל להעמיק בהבנת התואר
'מועד' שניתן לתשעה באב, ובתוכן הנחמה שלאחר תשעה באב.

והדברים מבוארים בספר זכרון שמואל להרה"ג ר' שמואל יששכר דוב
טויבענפעלד זצ"ל (חלק שני חודש מנחם אב תשעה באב דרוש א), ואלו
דבריו:

הנה גבי תשעה באב אנו רואים דבר פלא, דמצד אחד בוכים ומקוננים,
ומצד שני אין אומרים בו תחנון (או"ח סי' תקנט, ד), ואף במנחה שלפניו
אין אומרים (שם סי' תקנב, יב), כי נקרא מועד, כדכתיב (איכה א, טו)
קרא עלי מועד לשבור בחורי, ומשמע דאף עכשיו נקרא מועד, שהרי גם
עתה אין אומרים תחנון, ואיתא דתיקון חצות אומרים בו כשבת ויו"ט
ומשמיטין המזמורים שמשמיטין בשבת ויו"ט, ובפוסקים יש דיון אי
מספידין בו לחכם, דשמא דינו ממש כיו"ט, ולהלכה הוכרע שמספידין
לחכם, דאף שהוא יו"ט אבל הוא יום של הספר (ט"ז סי' תקנט, ו), אבל
מ"מ יו"ט הוא, והאין מתאימים יחד ב' הדברים.

אמנם הענין כי אף שהוא יום של אבל, וכתיב בו (איכה א, טז) כי
רחק ממני מנחם משיב נפשי, וי' מסעות נסעה שכינה (ר"ה לא), מ"מ
השכינה הלכה עם ישראל ביחד בגלות, וזה היה בתשעה באב, כי אז
התחילו ישראל לילך בגלות, והקב"ה הלך עמהם כביכול, וכדאיתא בגמ'
(מגילה כט). חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהן,
גלו למצרים שכינה עמהם שנאמר (שמואל א ב, כז) הנגלה נגליתי לבית
אביך בהיותם במצרים וגו', גלו לבבל שכינה עמהם שנאמר (ישעיה מג,
יד) למענכם שולחתי בבלה, ואף כשהן עתידין ליגאל שכינה עמהן שנאמר
(דברים ל, ג) ושב ה' אלקיך את שבותך, והשיב לא נאמר אלא ושב, מלמד

שהקב"ה שב עמהן מבין הגלויות בבבל, וכתיב אלי קורא משעיר (שם כא,
יא), ובכל מקום שהלכו הלך השי"ת עמהם ומעולם לא נפרד מהם.

ועוד יותר איתא בזהר (ח"ב ב:) ענין נורא, דכשנחרב הבית סברו
ישראל שהשי"ת השאירם, והיה אצלם ככן שאביו מגרשו מביתו, שאז צערו
וכאבו אינו רק שאין לו התענוגים שרגיל בו, זה אינו העיקר, אלא עיקר
צערו וכאבו הוא שאביו גירשו והוא רחוק מאביו, כך הוא הרגש של בן,
אבל כשאביו הולך עמו, אזי אף שעובר עליו נדודים שונים מ"מ כיון
שאביו הוא אצלו אינו מרגיש בכל אלו הדברים, העיקר שאביו סמוך לו,
והרגש זה היה לישראל כשגלו לבבל, ונפלה רוחם מאוד, כאילו כביכול
גירשם מאצלו, בבחינת הכתוב (ירמיה טו, א) אין נפשי אל העם הזה שלח
מעל פני ויצאו, ומוזכר שם רעב וחרב ושבי וכו', אמר הקב"ה ליחזקאל
הנביא לך תאמר להם שלא שלחתים מעל פני אלא אני הולך עמהם ואנו
הולכים ביחד, עיי"ש.

וזהו ענין היות תשעה באב 'מועד', כי המועד ענינו התקרבות להשם,
ויש התקרבות לה' ע"י שמחה, ויש לפעמים התקרבות לה' ע"י בכי והספד,
כראותינו שאף בהיותינו בגולה לא נפרד מאתנו, אלא בכל צרותינו לא צר,
עכת"ד עיי"ש.

(12) ערב ואחרי

א

"בשוב ד' את־שיבת ציון היינו כחלמים".

האדם בעת שנתו, כשהשכל המבחין מסתלק ממנו וכוח הדמיון הוא שפועל בקרבו, הרי הוא מחבר שני הפכים בנושא אחד. ברגע אחד הוא נמצא בדמיונו גם כאן וגם באספמיה. הוא מעייל פילא בקופא דמחטא ורואה כמה דברים זרים ומופלאים, מבלי שיעוררו בו תמחון והשתוממות. נדמה לו שכך הוא דרך העולם והכל בסדר גמור. ניצוץ האלקות שבאדם בזמן הגלות הוא בבחינת שינה והסתלקות המוחין. האדם מרכיב דברים מתנגדים זה לזה ואינו מרגיש בשום סתירה. בשעת התפילה הוא מתרומם לכאורה למעלה משאונם והמונם של החיים החילוניים, מתבונן ב"ד' אלקינו ד' אחד" וכשמגיע ל"ואהבת" יש ונדמה לו שעומד במדריגה של "כלה שארי ולבבי"², ופתאום, מיד לאחר התפלה, הוא נמשך בכל כחותיו הגופניים והנפשיים אחר מאוויי העולם, ברק תענוגיו וגירוויי חמודותיו³. "בשוב ד' את־שיבת ציון" נכיר ונרגיש, שבכל משך זמן הגלות "היינו כחלמים".